

Jeppe Aakjærs tale om bonden og Danmark

Taler

Jeppe Aakjær
Digter og forfatter

Dato

27. maj 1912

Sted

Skjern

Bonden og Danmark

Mine Tilhørere!

De ved sikkert den Ting, at der er en mærkværdig Overensstemmelse mellem visse Dyrs Farve og den Jordbund, hvorpaa de trives. Tænk paa en Hare, der sidder midt i det halvvisne Sommergræs, eller en Stenpikker, der ruger mellem Strandens brogede Sten; hvor smelter de ikke sammen med Omgivelserne. Eller en Kaalorm, der er grøn, ikke fordi den spiser grønt, thi saa maatte jo ogsaa vore Køer være grønne, men i Følge en dyb og dunkel Lov, der fortæller om Naturens Egensindighed, naar det gjælder dens Børns Vel. Men det er ikke blot paa Skabningens Skind, Naturen sætter sit Præg, men nok saa meget paa Sindelaget, hvad der vil komme til at staa os klart, hvis vi flytter vor Iagttagelse fra Dyrenes over i Menneskenes Verden.

Ja, Naturen sætter sit Præg paa os alle, Mennesker som Dyr. Af Naturens Forskjellighed følger i en væsentlig Grad Nationernes. Mærk den Forskel i Væsen og Opførsel hos en Bjergboer og en Sletteboer. Alene den førstes Sikkerhed og Elegance i Fodskiftet. Vi ser herhjemme i Danmark saa sjældent smuk og harmonisk Gang. Vi har ingen fjedrende og klangfuld Undergrund til at bære Foden højt. Vi gaar hen gennem Danmarks bløde Muld, som var vi vant til at tage vor Middagslur paa Vejen til og fra Arbejdsmarken. Af Frygt for, at det endda skal gaa for fort, har vi opfundet Træskoene, dette nationale Fodtøj, som beslaaet med Jærn for og bag, øver et nedadgaaende Træk til flere Pund paa vore eventuelle sprælske Tilbøjeligheder, de (Træskoene) skal nok holde sin Mand ved Jorden, der er ingen Fare for Himmelflugt i Danmark, saa længe vi skal ha' vore Træsko med os. Jeg synes at kunne spore disse Træsko i andet end i vor Gang; ogsaa vor Udvikling i smaat og stort gaar ikke saa sjældent paa tunge, jærnbeslaaede Elefantben. — Jeg kunde med Lethed ha' fortsat disse

Sammenligninger langt længere ud baade i materielle og aandelige Forhold, men jeg træder atter ind bag mit Emnes snævrere Gjærde, gjør et hastigt Udkig over Danmark for gjennem Landet at naa til at forstaa de oprindeligste af alle danske Indbyggere, nemlig de danske Bønder. — — Om Danmarks Tilblivelse ved vi jo dette, at Havet sendte os sine Gaver fra Nord og Øst. Isen paa de norske og svenske Fjælde var som en uhyre Kværn, der malede Graasten, Gnejs og Granit til Ler og Slam; de Stenblokke, der endnu findes i vor Muld, er som haarde Maltkjærner, der er undslupne den sønderlemmende Kværn; Isbjærgene, der frigjorde sig fra den svensk norske Indlandsis og drev ned over vort Hav, var som de uhyre Dyndpramme, der plumped vort Lands Syldstene ned i Dybet een for een. Saadan fyldtes der op, der hvor Skæbnen havde bestemt Stedet for „de danskes Øer“. Og mens Isen sled i det nogle Hundrede Tusinde Aar, gik andre evige Kræfter i Dybet, satte en vild og krum Flammeryg til Jordhvælvingen indefra og løftede Havbunden op, saa Holm ved Holm dukkede frem af Havet. Og alle de rige Muligheder, der laa i vort Lands Undergrund — Solen, den alkjærlige Sol, kom nu og strøg dem frem!

Ser De af denne Tilblivelseshistorie, i hvilken Grad vort Land var forudbestemt til at være et Græsland, et Kornland, et Bondeland! Det var Isen, der trak den første Plovfure over Danmark. Se disse Bakker og Dale, der endnu udgjør vort Lands Fysiognomi; det er Isens Plov, der her har haft fat og her atter er hoppet af Jorden. I vort Lands Udvikling har vi da sprunget hele Fjældperioden over, den som i de fleste evropæiske Lande ikke er overvundet endnu. Den algode Natur har ikke villet byde os disse golde Klipper og Stene, men har siddet i Tusind Aar og knust dem for os — som en Mor, der selv beholder Skorpen, mens hun rækker Krummerne til sit Barns Mund.

Danmarks Rigdomme ligger da hverken paa 100 eller 1000 Favnes Dyb, nej, de ligger næsten alle i vort Lands Overflade, ikke dybere end at et Plovjern kan hente dem op. Alvor Gjærning kan gjøres i den klare Sol; ingen osende Grubelampe har lyst os ned i Malmets Hades, intet Dybets Vampyr har suget Blodet af *vore* Kinder eller aandet sin Rædsel i vor Sjæl.

Og se saa paa dette Land, som det ligger her i Dag: hvor elskeligt er det ikke blandet af vildt og tamt. Haren gaar helt ind i Tjørslaget til den unge Plag; Storkens nikkende Hoved ses over Ryggen af de græssende Køer, og ingen Bonde stand ser sit Plovspand, før hundrede Lærkers Triller ringler mod hans Øre.

Saadan er da vort Land fra Naturens Haand bleven et Slags Arkadien under nordlige Breddegrader. Her er intet, som kan sætte Sindet i voldsom Bevægelse, intet, som kan avle Frygt og Rædsel. „Den lille Rødhætte vil aldrig her risikere at blive opædt af nogen Ulv i Skoven, for vi har ingen Ulve i vore Skove. Vor største Vildfugl er jo Storken, som sætter sig paa vort Tag og knebrer, naar vi skal ind og spise vor Nadvergrød. Vort største Rovdyr er Ræven, der er ligesaa latterlig som han er rød, som vi knap kan skræmme et Barn med, til det er fire Aar gammelt.

Al denne Idyl i vor Natur har præget de danskes Sind. Som der ingen Vulkaner er i den danske Jord, saadan er der heller ingen Vulkaner i vor Sjæl. Politiske Revolutioner er altid herhjemme bleven modtagne som fjerne Eventyr. Naar for en Snes Aar siden en spøgefuld ung Mand en ledig Fyraftens stund sendte en Revolverkugle imod en højtåret Ministers Frakkeknop, saa opfattedes det med god Grund som en Episode i en Operette, og hvis vi nutildags vilde gi' os til at søge efter dem, som i sin Tid stod i Spidsen for den frygtede Riffel bevægelse, da vilde vi, naar vi fik dem halet rigtig frem i Solen, faa os mangan en god Latter, thi vi vilde da se, at disse arge Revolutionsmænd nu alle sad rundt om i Landet som de hvideste Støtter for Trone og Alter.

De kan tro, at denne elskelige danske Idyl tit gjør Livet tungt og besværligt for os Forfattere. Udlandets Skribenter har det ulige lettere. Det er ikke vanskeligt at spænde ens Læsers Opmærksomhed i Lande, hvor Naturen er vild og storslaet og Livet fuldt af Farer og Modsætninger. Men Danskens Liv er som en Leg omkring et Gadekjær, hvor Køerne vandes mod Aften. En Gang imellem griber man sig i at ønske sig tilbage til de Tider, da den menneskelige Oprigtighed prøvedes over en sagte Ild.

Det tænker de færreste af ens Læsere paa, hvor ofte en dansk Forfatter maa skabe noget af saa godt som intet.

Kommer man blot en lille Kjende udenfor det sædvanlige — skriver en Bog som „Gyldholm“ eller „Vredens Børn“, der har forsøgt at gaa lidt udenfor Idyllen, da hedder det regelmæssig: „Det passer ett! Søen løwes der ett.“ At der skulde være blot et eneste slet Karlekammer i Danmark, anses for absurd. Vort Sind er i den Grad indstillet paa at se og opleve Idyller i Samfundet og Hverdagen, at vort Blod kommer i Kog ikke imod det onde selv, men imod de Mænd, der drager

det onde frem.

Fortidens Forfattere — Øhlenschläger, Grundtvig, Ingemann osv. — de tog sig Opgaven lettere. Dem fik man ikke til at „skjære Hakkelse i Døgnets Rejsestald“, af Rædsel for Hverdagen og dens begivenhedsfattige Liv søgte de 1000 Aar tilbage i Tiden, skrev om „Valdemar Sejr“, om „Jomsvikingerne“, om „Kjæmpelivets Undergang i Norden“. Her var de saa dejligt fri for Kontrol. Naar Bersærkerne bed i Skjoldene, naar Vikingerne løftede de forrovne Økser i Mandshøjde over deres Hoveder og skreg deres Blodtørst frem i femfodede Jamber, da kom man unægtelig en stund paa Højde med de bedste Helteideal og fik skabt en Modsætning til den venlige danske Idyl. Men hvad kunde det nytte! Saa snart Dansken skred ud af Øhlenschlägers romantiske Teater, saa stod jo atter Hverdagen og ventede paa ham og gjorde alle sine ubønhørlige Krav gjældende.

Nej, der er ikke andet for end at se Sandheden i Øjnene: Vi er ikke Helte i øhlenschlägersk Forstand; Skjolde og Sværd og Tragediens femfodede Jamber er Museumsgjenstande. I dette smukke, begivenhedsløse Land er vi alle Bønder eller Bønders Hjælpere. Jeg ta’r i denne forbindelse intet Hensyn til den Klat Herremænd og Lehnsbesiddere, der nedleder deres Herkomst fra en eller anden kongelig Barber eller anden glørværdig Oprindelse, jeg taler om Hovedstammen af vort Lands Befolkning: alle dem, der er beskjæftiget ved Landbrug: Gaardmænd, Husmænd, Tyende, Indsiddere; jeg føjer hertil alle Byarbejdere; thi siger ikke deres ubedragelige Bondenavne: disse Jensen’er, Nielsen’er, Petersen’er, at ogsaa de er Bønder, der ved Skæbnens Lune er kommen til at give Rollen som Industriarbejdere? Kom til disse Folk i en stille Stund, og du skal se, at der ligger en Drøm i deres Sjæl: Drømmen om Landet og de solrige Agre. Se ham i hans Øjne den Arbejder; det glimter af Barndomsminder fra Landsbylivet, der er Forglemmigej og Blaaklokker og Glimt af Aaløbets langelige Krumninger paa hans Øjes Bund. — De skulde vide, hvor ofte *jeg* modtager Breve fra slige Folk, om ikke jeg kunde hjælpe dem lidt paa Landet, aldrig saa lidt, bare endda et Par Døgn at kunne ha’ lidt Grønsvær under Fodsaalerne, komme hjem til Fødeegnen og høre Barndommens Bækkerislen; alt det, de nu kun ejer i deres Drømme.

Denne Byarbejder, der Dagen lang staar bundet til en Maskine, som lumskelig griber efter ham med sine Jærnklor, hvad gjør han, naar han faar Fyraften? Han haster ud til Kolonihaven, for at lægge et Fjerdingskar Kartoffler i de faa

Kvadratalen, som han har lejer sig omme bag det store Kullager, og som er hans Glæde og Stolthed; og naar han faar Søndagspuddet paa, gaar han med Familien udenfor Byen for fra en eller anden Bakketop at faa et langt Syn ud over de Agre og Marker, med hvilke hans Sind er saa fortrolig, og som for ham danner det tabte Paradis.

I Bønder og I Arbejdere, hvi staar I saa uforstaaende over for hinanden — ingen burde slutte sig nærmere sammen end I; har I ikke dier den samme Jords Barm, bærer I ikke det samme Lykkeideal i jert Sind? Hvi staar I da hinanden saa fjerne og fjendtlige. Bønderne bruger Ordet Socialdemokrat som et Skjældsord. „De vil ingenting bestille,“ siger Gaardmanden om de strejkende Byarbejdere. Og Byarbejderen kvitterer med at udslynge sine Tirader mod dem, som han kalder „de tykke, forædte Bønder“. Men begge Parter har den dybeste Uret, og det vilde snart gaa op for dem, hvis de var oplært til at se og tænke selv; men vi skal herhjemme altid se en Sag gennem en eller anden uvederhæftig Avis. Jeg har lagt Mærke til, at der er langt mere aandelig Selvstændighed og Selv tænkning blandt Nationer, hvor Almuen gennemgaaende hverken kan læse eller skrive; den gamle danske Bonde, der ingen Aviser holdt, han tænkte ogsaa mere for egen Regning end Nutidens Bønder, der abonnerer paa en Mening for et Kvartal, udvider det til en Aargang, indtil det for ham er ble ven den eneste sande Mening. — Nej, Arbejderne i Byen dovner ikke af Lyst, men tvinges ikke sjældent dertil af den bitreste Nødvendighed. Den, der i et kjøbenhavnsk Arbejderhjem har oplevet den Jubel, som det afstedkommer, at en arbejdsløs Far nu endelig kommer hjem med det Budskab, at han har faaet Arbejde, han glemmer det aldrig, det er som havde denne Arbejder vundet det store Lod i Lotteriet, og saa er der dog bare hændet ham dette, at hans stakkels ledige Hænder nu atter skal faa Lov til at ta' om en Spade eller en Murske, saa han i Hæderlighed kan tjene Brødet til sig og sine. Nej, tro De mig paa mit Ord: Arbejdsløsheden er den frygteligste Gjæst, der kan træde over Byarbejderens Tærskel, mere frygtet end Sygdom, mere frygtet end Døden selv! Hvor Arbejdsløshed træder ind i Stuen, der dør hver en Glæde; der slukkes Ilden paa Arnen, og Lampen skrues ned for ikke at tære formeget. Børnene leger ikke, ler ikke; det er, som var der Lig i Huset; som den argeste Indbrudstyv gaar Arbejdsløsheden fra Skab til Kommode, piller hver en kjær Ting ned fra Væggen og slæber det bort under Hustruens Hulken.

Hvad er det for en haardhjertet Tale at sige, at en saadan Tilstand skulde være ønsket af nogen hæderlig Arbejder! Nej, tal De med Respekt om

Arbejdsløsheden; thi under den ud viser mangan en fattig Familiefar en Karakterstyrke og et Forsagelsens Heltemod, mod hvilket Slagmarkens og den regulære Krigs Heltebedrifter er for intet at regne.

I Bønder og I Arbejdere skulde i det hele taget mere sky Misforstaaelser og vænne jer til at tale med større Ærbødighed om hinandens Maal og Hensigter. Thi ligesom Bonden gjør Byarbejderen stor Uret, naar han tillægger ham Lediggang som noget af ham attraaet, saadan gjør Arbejderen sig skyldig i noget nær den samme Brøde, naar han raaber „tyk og forædt“ efter Bonden; thi Bondens morgenduelige og rastløse Færd er langt fra egnet til at lægge Magelighedens Fedt paa Sidebenene. Bondens korporlige Arbejde er ganske vist langt fra saa anstrengende nu som i ældre Tider — dette gjælder baade Husbonden og hans Tyende — det er sjældnere nu end før at se Sved paa en Mands Pande; det ligger i, at vi har faaet ombyttet Fortidens plumpe Arbejdsredskaber med lettere og bekvemmere og har overdraget det sværeste Arbejde til Maskinerne; men med mindre Sved udrettes der tifold mere end i gamle Dage, og de mange Kombinationer og den omhyggeligere Drift kræver betydelig mere Hjerne og Overblik. Saa det er Synd at sige, at der drives paa Landet; men der arbejdes tit under Indflydelse af en vis Haabløshed. De færreste kan lægge noget til Side til sig selv eller deres Børn; de fleste kommer daglig i dybere og dybere Afhængighed til Banker og Laanekasser. I min Barndom rørte man ved en Veksel med samme Afsky som ved den Klud, der har ligget omkring en bulden Finger; nu er en Bonde mere fortrolig med en Veksel end med sin egen Døbeattest. Her ligger en usigelig Fare. Her synes jeg, Bonden udviser en Ligeledthed, som kan bringe ikke alene ham selv, men hele Samfundet i Fordærv. Naar Arbejdernes Ledere og Agitatorer saa vedholdende rettede deres Argumenters Harme imod Kapitalen, der saa skaanselsløst udsuger sit Offer, saa stod Bonden gjerne med et overlegent Smil, som vedkom den Tale aldeles ikke ham.

Men med de stigende Milliontal in mente, hvormed Kreditforeninger og andre Kapitalistforetagender rykker ind over det danske Landbrug som en sejrende Horde, synes jeg egentlig, det er en ret falsk Overlegenhed. Arbejderen har forlængst opdaget, hvor hans Fjende staar, og tvunget ham til visse Indrømmelser; men du danske Bonde, du vil endnu ikke se Sandheden i Øjnene: at din argeste Fjende er den samme, som plager og udsuger Arbejderen, nemlig Kapitalen. Men naar eders Fjende er den samme, hvorfor er I da ikke paa den samme Side i Kampen? I *vil* finde hinanden engang, saa sandt som Bonden

ikke i Længden vil kunne udholde en saa unaturlig Alliance som den, han i vore Dage har indgaaet med al Civilisations Hovedfjende, Militarismen. Der eksisterer i vort Samfund ikke dybere Modsætninger end den mellem Bonden og Korporalen. Bonden er en Fredens Mand; i Fred skal al hans Gjerning gøres, i Fred skal Sæden lægges, i Fred skal den grønnes under Himlens Sky og gaa frem mod Modning og Høst. Gud naade det Land, der skal pløjes med Kanoner! De Sværd, hvormed Bonden gjør *sine* Erobringer, det er hans Plovjern, som han retter mod Sten og Al og mod Vidjens sejge Rødder; af disse Erobringer lyser det danske Land, saa vi for *deres* Skyld nævnes med Hæder blandt Nationerne. Den danske Bondes naturlige Værn — det er de Turnipsskanser, som han Aar for Aar gjør højere omkring sin Gaard. — Jeg kjender jo nok den Visdom, der siger, at baade den ene og den anden Magt lurder paa at ta' Danmark. Hvad er det for en uvederhæftig Tale? Som om de kunde ta' et Land og lægge det i et Reb og bære det bort som et Knippe Halm! Et Land er aldrig erobret, saa længe ikke Hjerterne er erobrede. Nej, Bonde, ved din Alliance med Militarismen minder du mig om en eller anden skikkelig Mand, der er lokket ned i en tarvelig Beværtning, hvor man har faaet dig til at gjøre Handler, som du begræder, naar du atter er kommen op i Dagens Lys. Krigeren har intet at lære Bonden uden alt det, som slet er. Krigeren har sat Danmark over Styr Stump for Stump, indtil der nu næppe er mere at sætte over Styr; imens gik Bonden ud med de Sønner, som Krigen havde levnet ham, for i Tavshed at bøde de Flænger, som Nederlaget havde slaaet Danmark. Det er vort Lands evige Historie. — Altid er vor Bonde bleven misbrugt paa det groveste, ligefra Historiens Gry — misbrugt af Militaristen og hans Haandlangere. I Oldtiden var det dine fjerne Forfædre, Trællene, der maatte slæbe Jord sammen til Kjæmpehøjene, hvor Høvdingen jordedes med Hest og Hund; det var ligeledes dine Forfædre, der under Piskeslag slæbte Bøtastenen op paa Bakkens Top; det burde ha' været Bondenavne, der stod paa disse Stene, som det er Bonden, der har givet Landet dets Præg; men atter er det Krigerens. Du maatte i det 16de—17de Aarhundrede med dine usselige Krikker slæbe Kalk og Sten til Opbyggelse af Landets utallige Herreborge, og med Ride fogdens Knut dreves du til at pløje den Jord for Herremanden, som man voldelig havde frataget dig selv. I vore Dage har man lokket dig til at bære Sten til Forter og Befæstningsværker, saa det ser ud til, at dit Trælleliv aldrig vil ta' Ende.

Ja, du bærer jo ikke mere Stenene korporlig paa din Ryg; men dog bærer du dem igjennem dine Afgifter, igjennem Frugterne af dit Arbejde, saa baade du selv og dine Børn skal vel faa Svien at mærke.

Militarismen har altid været som de syv magre Køer, der aad og aad og ikke var til at malke en Draabe af, men var parat til at spidde paa sine Horn enhver den, der bar i Krybben til den. Den Slags Kreaturer har ingen klog Bonde staaende i sin Stald ret længe. Hvi driver du den da ikke ud af Danmarks Gaard og Vænge, før den gjør større Ulykker! — Jeg siger til dig, du danske Bonde: Skynd dig bort fra denne unaturlige Alliance; lyt aldrig til dem, hvem Ordene Forsvar og Fædre land hænger som dannebrogfarvede Strimler ud af Munden; tag dig i Agt for dem, der vil korsfæste Nationen paa et Dannebrogflag!

Dette siger jeg ikke af noget Partihensyn, jeg staar ikke her som Talsmand for en Døgnpolitik, jeg vil ha' mine Ord rejst paa en bredere Grund. Jeg er Bonde, og af Bondeblodet taler jeg. Jeg tror ikke paa, at nogen Stand — Bonden mindst — kan gjøre sig Haab om Trivsel og Fremgang, hvis den fjerner sig altfor stærkt fra sin Rod eller lever under Selvmodsigtelsens Tegn. Vil Bonden udvikle sig efter sin indre Bestemmelse, vil han være vort Lands førende Kraft, ikke ifølge Stemme majoritet, men ved sine naturlige Evners Overlegenhed, da maa han forsage alle slette Alliancer og atter finde hen til de Grundkilder, hvorfra alene en sand Karakter kan skabes og opbygges.

Bonden har lige for Haanden een Kilde til Fornylse og Vækst, som er nægtet de fleste Bymennesker: nemlig den frie Natur. De færreste betænker, hvilken Rigdom, der fra Naturen strømmer ind i Sjæl og Legeme til den Bondefødte. Hundrede Gange mere værd end al Skolegang, hvorfra det meste er Taabelighed, er dette Samliv med Naturen i al dens Omskiftelse og Mystik. Saadan et lille Bondebarn, der har faaet Lov til at tumle sig frit i Guds Natur, det ved ganske umiddelbart ved Tiaarsalderen mere om Naturtingene end manges fuldt udvokset Professor i Theologi, der ikke er langt fra at tro, at Maanen er gjort af en grøn Ost, og at det er Vallen, der drypper fra den, naar det regner.

Man fortæller om visse Floder, der løber igjennem de store Byer, f. Eks. Seinen, der gennemstrømmer Paris, at de taal modig ta'r mod al Storbyens forfærdelige Smuds og Ækelhed, men naar man følger Flodens Løb et lille Stykke, saa findes Smudset ikke mere; Floden har udslettet det. Uden dette vilde mange Byer være rene Pesthuler. En saadan evig Renser og Fornyer er ogsaa den frie Natur, hvori vor Bonde færdes. Ingen Gjerning har saa mange Betingelser for Poesi og Skjønhed som Bondens, ingen Gjerning grænser saa nær op til alle Videnskaber, som hans. Ja, egentlig talt, er Landbruget General nævneren for omtrent alle de

Naturvidenskaber, vi kjender: Geologi, Meteorologi, Zoologi, Botanik, Fysiologi, Mineralogi — hvor skal jeg begynde, og hvor skal jeg ende en saadan Opremsning?

Da jeg som halvvoksen Knøs læste Darwins Bøger og derigjennem fik *min* Mandsdaab, da slog det mig, hvor inderlig kjendt jeg var med det altsammen, alle de tusinde Enkeltheder fra Mark og Stald, med dem var jeg forlængst fortrolig gjennem mit Hyrdeliv og gjennem Iagttagelser paa egen Haand. Det nye, der gik som en varmende Strøm igjennem mig og fyldte min Sjæl med en uforglemmelig Berusning, det var denne mægtige Aands Evne til at føje de spredte Kjendsgjæringer sammen, saa de dannede en Lov. Thi dette, at finde Lov, hvor der før vor Kaos, det er vel nok den dybeste Lykke, der kan gjennembæve en Menneskesjæl. Men ingen lever som Bonden i Tingenes Midte, ingen ejer en rigere eller skjønnere Verden, naar Regnbuen spænder sit syvfarvede Under over hans Plovspand. Al den Poesi, som Naturlivet omfatter, ligger nedfældet i vor Bondes Sind.

Endnu er den desværre i ringe Grad kommen til Bevidsthed, men en Dag vil den aabenbare sig i al sin sunde Styrke; da faar vort Land en Renaissance, en Gjenfødelse, som vi næppe gjør os nogen Forestilling om. De bedste Digtere, de bedste Malere, Musikere, Videnskabsmænd, skal engang komme fra Bondens Lejr. Maatte det ske snart! Bondens Arbejde kan ikke hindre det; tværtimod! I et Folk som det skotske var Landets største Lyriker, Robert Burns, en fattig Fæster og Plovmand, deres næststørste, James Hogg, var Faarehyrde; og mon selve Leo Tolstoi blev en ringere Digter, efter at han havde fundet hjem til Ploven? Der vilde ikke være noget i Vejen for, at Danmarks største Lyriker var Kohyrde eller kjørte en Mælkevogn. Nej, Bondens Arbejde staar ingenlunde i Vejen for hans aandelige Karriere, men derimod hyppig hans Opdragelse. Undervisningen i vor Bondeskole kalder sjældent paa vore bedste Evner, hyppigst paa dem af minimal Værdi.

Landsbyskolen er endnu et Mørkekammer fra salig Frederik den Sjettes Tid, Undervisningen et lille Hundredaar bagefter den almindelige Samfundsudvikling. Endnu faar Barnet sine Tamp for Troen og Fadervoret; om Naturfagene, der har endevendt Menneskets Syn paa alle Ting, spørger ingen. Flyvemaskinens Propel larmer over de mossede Landsbytage; Lærer og Børn staar ved Hushjørnet og ser maabende op gaar saa atter ind til Kapitlet om Miraklerne og den ubesmittede Jomfrufødsel. Saadan bestandig: Skolen een

Vej, Livet den stik modsatte!

Og nu Højskolerne, som vi jo ikke kan undlade at omtale i denne forbindelse.

Ja, engang imellem fristes man virkelig til i Vrede at spørge: Gror der noget i de Urtepotter? Ikke sjælden har Højskolens Gaver været som Troldens; den lagde noget i vor Haand; den svor os til, det var det pure Guld, men da vi kom ud med det i Dagens Sol, da tyktes vi tit, det var kun Graasten. — *Har* der været et Tidspunkt, da Højskolerne var Bonden til nogen Hjælp, saa er de sandelig heller ikke uden Skyld i den Reaktion, der mere og mere synes at lamme vor Bondes Arm; Højskolen har været en virksom Befordrer af et vist frejdigt Livssyn, der kan ha' indgivet vor Bonde baade Mod og Haab, men nogen Sans eller dybere Forstaaelse af det centrale i Bondens Væsen har de egentlig aldrig vist, Bondens Sprog — Dialekten — hans Sæd og Skik — for alt dette har de kun røbet en lunken Interesse. De har søgt at polere ham, at glathøvle ham — der er en vis Dannelse, man kunde betegne som Højskole fernis — den skinner for Tiden meget baade i Rigsdagen og andre steder; men jeg nægter ikke, at jeg foretrækker den *gamle* Bondemaling.

Højskolen hænger alt for fast i Dogmatik og religiøs Formalisme til, at den kan hjælpe Bonden til at finde ind til Oprindeligheden i sig selv. Naturfagene har den ignoreret om trent ligesaa groft som Børneskolen, og for de sociale Nydannelser baade i By og paa Land har den kun vist en maadelig Omsorg.

Det maa ikke anses for fyldestgørende, at Højskolen kan bede Troen og Fadervor med vor Bonde; sit Fadervor kunde Bonden da endelig, før Højskolen kom til. — Nej, Højskolen skulde ha' været som hin Tangbrand i Tragedien; han, der i Morgensol viste Olav Trygvason Norge fra dets egne sollyse Fjælde. Ja, en Tangbrand, der pegte ud over Vidderne, skulde Højskolen ha' været for vor Bondeungdom, og saadan føler vel ogsaa somme af Højskolens Mænd den Dag i Dag deres Opgave, men desværre er Flertallet endt med at pege ind mod Alliancen med Militarismen, og er ikke bleven staaende ved at pege, men er selv gaaet foran med hele Højskolemusikken og -Sangbogen i Spidsen.

Denne for vort Land saa skæbnesvangre Alliance er dog ikke tiltraadt af alle Bønderne, nej, langt det overvejende Flertal: Husmænd og Landarbejdere har endnu holdt deres Stiren; paa deres sunde Sans er det da ogsaa, at vi i en væsentlig Grad maa bygge de stærke Forhaabninger, vi nærer til Fremtidens

Bonde.

Gaardmandsstanden har efter Firsernes Kampe nu taget sig et Hvil — denne „Fremskridtsbonde“, som han kaldtes i Kampaarene, han har nu politisk set staaet saa længe paa Ste det, at hans Træske er nær ved at slaa Rødder under ham.

Denne kjække Bonde, der i Firserne stod blandt Skattenægterne, der i „Brønderslevslaget“, det store politiske Braavallaslag her nordoppe, endog løftede Vognstangen imod Gendarmerne og hele Systemet — han sidder nu ved den fædrene Bordende og spiller Klørknægt til Proprietæren og er i L'hombre-Parti med, aah, de fineste Folk, det blaaeste Blod blandt tidligere politiske Modstandere!

To „Livsmagter“ — *Kortspillet* og *Missionen* — rives nu om vor Bondestand, mens Højskolen ser afmægtig til. I Firsernes Kampaar larmede Gildeshuset af politiske Debatter — nu er det Kortspillere, der støjer Stuen fuld. Ja, jeg ved om Gilder, hvor man spillede Kort i Salen, i Loen, i Kostalden, ved Skjæppen som ved Malkeskamlen. Men tiltagende Kortspil er altid Tegn paa Sløvhed og aandelig Død; vor Bonde har ladet sig bedrage for sine Livsidéer; vor Bonde kjeder sig, og for at udfylde sit Hjertes Tomhed spiller han Kort. Men hvor Kort spillet trænger ind ad Bagdøren, der flygter alle Hjemmets gode Engle ud af Gangdøren.

Ak, 80'ernes Bonde — hvilken Skuffelse har han ikke beredt os? Thi det er jo den beklageligste Sandhed af Verden: Naar nu Reaktionen oversvømmer vort Land, saa den er nærved at drukne alle grønne Spirer, da er det jo den danske Gaardmand, der har aabnet Sluserne. Uden *hans* Forræderi mod Frihedens Sag, uden Gaardmændenes Alliance med Militarismen, var vi aldrig komne derhen, hvor vi staaer i Dag, hvor vi knap nok ved, om ikke det aabenlyse Lovbrud var ønskeligere end en kattelumsk Glidepolitik, der ta'r Sokker udenpaa Støvlerne, kort sagt: om ikke Højre med Udraabstegn var at fore trække for Venstre i Gaaseøjne.

Engang maa det vel gaa op for vor Bonde, hvor uværdigt det er for ham at være Løbedreng for Militarismen. Det kan jo gjerne ta' Tid, thi Konservatismens Magt er stor. — Har du aldrig været med til at drive en Flok Høns ud af en brændende Gaard? Du har allerede faaet dem et godt stykke bort fra

Flammerne, du tror, du har faaet dem overbevist om dine reelle Hensigter, da — huj! flyver de med eet over dit Hoved, tilbage i Flammerne. Du havde revet dem ned fra deres Pind og forstyrret deres Ro: de troede dig ikke. De fleste Mennesker er saadanne dumme Høns, der kaster sig tilbage i de vante Vaners Konservatisme. De vil tilbage til deres Pind, selv om den brænder under dem!

Men vi maa ikke lade vor Bonde i Ro; at befri ham fra Militarismens hæslige Omfavelse maa blive en af Nutids politikens vigtigste Opgaver. Militarismen er et hæsligt Fænomen, et Nattespøgelse, der forlængst er dødsdømt. Hvis ikke det stadigt fik sundt og friskt Blod andetsteds fra, da vilde det inden ret længe dø af sin egen Gift. Bonden maa ikke frivillig gi' denne Vampyr af *sit* sunde Blod, til ubodeligt Fordærv for sig selv og Slægten. Jeg siger: *frivillig*, thi *ufrivillig* maa vi jo alle ofre til den.

Her paakalder vi da Ungdommens Hjælp; vi siger til I unge: Gaa ud i Landet og tal mod denne skæbnsvangre Alliance. Lad os raabe Bonden tilbage paa de gamle Bondedyders Vej. Holder han sig til sin Natur, da er der ingen Stand i Landet, der er udset til en smukkere Gjerning end han. Ingen har i deres Haand at præge Landet som han. Hvor kan Industriarbejderen, den stakkels Løntræl, sætte sit Præg? Han faar en Gjenstand i sin Haand, som er varm af hundrede Maskiner, før den kommer til ham. Hvor skal *han* sætte sit Præg, at ikke det skal blive udglattet? Men Bonden — han kan pege og sige: den Mose ryddede og dyrkede jeg; den Plantage, det Hegn plantede jeg; den Lade byggede min Far, og dette Vejanlæg begyndte min Bedstefar. Saadan er Bonden omtrent ene om at kunne gi sin Virksomhed Perspektiv. — Nu raabes der bestandig paa det *nationale*, mest dog fra det krigsgale Hjørne; men Militarismen skal ikke imponere os ved sin Danskhed. *Sine* kraftigste Virkemidler henter den fra Krupp i Essen, og han er ikke meget dansk. — Ja, man *raaber* paa det nationale, og de, der raaber højest, fejer det ud som med en Støvekost.

Det nationale har intet at skaffe med en Kanon paa Enden eller med Splitflaget paa Stormasten af en Orlogsmand — det nationale gror i stille Menneskers varme Sind, som Bravhed og Hæderlighed i Dagens Dont, som Trofasthed mod Hjem og Arne, som Spøg og Sang og Folkevid, som Kjærlighed til gammel Sæd; alle de tusinde smaa Ting, som først bliver til noget, naar de summer op. Hvor tankeløst la'r vi det ikke tit glide ud af vor Haand! Men engang vil vi søge efter det som efter Perler og Guld, og da vil vi faa at se, at Bonden har bevaret det langt mere trofast end nogen af de andre Stænder.

Saadan vil enhver, der tænker paa Danmark, først og frem mest tænke paa de danske Bønder. Det er dem, der gi'r Landet dets Præg, det er da dem, der maa drage Omsorg for, at det *ægte* nationale ikke forfuskes.

Kilde

Aakjær, Jeppe. 1919. Artikler og taler. 1887—1918. København og Oslo: Gyldendalske Boghandel – Nordisk Forlag

Kildetype

Dokumentation i bogværk

Tags

Bondebevægelsen, Foredrag, Husmandsbevægelsen

URI

<https://www.dansketaler.dk/tale/jeppe-aakjaers-tale-tale-om-bonden-og-danmark>